

ЙЕРОМОНАХ СЕРАФИМ (РОУЗ)

АРХИМАНДРИТ КОНСТАНТИН:
БЕЗСТРАШЕН ИЗОБЛИЧИТЕЛ НА ЛЪЖЕПРАВОСЛАВИЕТО

(1887 — 13/26 ноември 1975)¹

С преминаването на архимандрит Константин във вечността може да се каже, че цяло поколение вече си е отишло от този свят. Той беше навярно последният представител на руската религиозна интелигенция от първата половина на ХХ век и неговата преданост на Православието и дълбочината на религиозно-философската му мисъл очертаваха пътя, който интелигенцията е трябвало да поеме, ала за жалост, в по-голямата си част, тя не пое. Зрялата му религиозна философия може да се счита за православен отговор на инославието на Булгаков, Бердяев и подобните на тях; дори нещо повече от това — неговото твърдо стоене в истините на Православието му спечели влияние над и важно значение за англоезичното Православие, които и до днес остават недостатъчно оценени.

Кирил Зайцев (както е бил известен в света) произхожда от семейство на евреи, приели Православието. Още щом осъзнал напълно истинността на Православието, той се показал „истински израилтянин“ (Иоан. 1:47), безпощаден противник на всякакво преструване и лъжа в духовния и интелектуалния живот, както и несломимо честен в изповядването на богоизбраността на „новия Израил“ — Православната Църква.

Кирил се проявил като твърде „консервативен“ още в дните на студентството си (той изучавал икономика и право в Санкт-Петербург, покъсно и в чужбина — в Хайделберг) – той не взел участие в радикалното студентско движение, вдъхновено от враговете на православната монархия. Ала едва след като постъпил на държавна служба, тъкмо преди началото на Първата световна война, той успял да осъзнае в каква ужасна заблуда са хората, които желаели да „реформират“ Русия. Той установил, че в двете ведомства, където имал честта да работи (Сената, земеделието), клеветите и слуховете за правителствена корупция,

---

¹ Превод от английски език без съкращения по *The Orthodox Word*, 66 (1976) pp. 20-27.

бездейност и цинизъм, са чиста проба измислица без основания; там той открил високо квалифицирани служители с дълбоко чувство за отговорност и преданост, както и радваща духа свобода и възможност за лична инициатива. „Съществуваше поразителен контраст“ — пише по-късно той — „между величието на историческия наш порядък ... и лекомисленото дилетантство на обществото ни, което мечтаеше, докато ядеше хляба на спокойния живот и могъщата ‘история’, за нови форми на живот, които осъдиха историята на пълно унищожение.“ (Тук, разбира се, той говори за такива философски учения като марксизма, които имат за цел да унищожат миналото изцяло, за да въдворят нов „идеал“, чието име е „Гулаг“.) „Русия бе унищожена“ — пише той на друго място, — „не защото бюрокрацията ѝ беше лоша, не защото Царят оставаше самодържавен, или пък защото Русия бе ‘изостанала’ в различни области. Не, бедата беше в това, че тя не ценеше ценностите на собственото си минало... Главната беда беше, че Русия престана да цени като своя най-висока ценност своя вековен начин на живот, който е напоен с благодатта на дълги години стоене в църковната Истина... Човек може да открие тъмни страни в историческа Русия от всички епохи... но докато Руската империя стоеше, тя не само не принуждаваше никого към лъжа, но сама по-скоро служеше на опазването на истината.“ (Човек може да сравни състоянието на СССР днес, както го описват Солженицин и други, при което лъжата е станала част от всекидневния живот на всички.)

Следователно, още преди революцията той се отделя от „главното течение“ на руската интелигенция, която подготвя както самата революция, така също — по-късно, когато революцията надминава всички очаквания на „либералите“, — и лъжеправославното „възраждане“, което по-късно ще си присвои подобаващото име „парижко Православие“. Непокаялата се интелигенция, макар и никога да не го споменава по име, никога не му прости „предателството“ спрямо каузата ѝ, (понеже според „парижкото“ виждане се предполага всички нейни представители да са „либерални“), а „фанатичните“ православни възгледи на зрялата му философия станаха за тази интелигенция символ на всичко, което тя е мразила в старата Русия и в истинското Православие.

След революцията Кирил Зайцев прекарва сред руската емиграция 1920-те и част от 1930-те години в Западна Европа (Прага и Париж), където той се прочува като консервативен публицист, тясно свързан с издава-

нето на списанията *Възраждане* („Возрождение“) и *Русия и Славянството* („Россия и Славянство“), като сътрудници на редактора им Петер Струве, руския преводач на творенията на Карл Маркс, който осъзнал заблуждението си и след революцията работел за възстановяването на стара Русия. Тези органи на „борбата за национално освобождение“ били консервативни списания за политически и литературни коментари и следвали съзряването на мисълта на самия П. Струве, чийто последен проект бил „реабилитацията“ на великия православен Цар Николай I, който е толкова малко разбиран дори сега на Запад именно поради неговото Православие. Ала Струве никога не съзрял достатъчно, за да постави Православието в сърцевината на мисленето си и в това отношение отец Константин щял значително да го надмине.

През 1935 г. той отпътувал за Далечния Изток, като станал професор в Руския юридически факултет в Харбин; там четял лекции по литература и музика (бидейки сам отличен пианист). Идеите за „национално освобождение“ и завръщане към стара Русия сега имали за него малко значение и мисълта му все повече и повече се задълбочавала в религията и Православието. Сърцевина на философията му преди била „историческата Русия“, а сега — в много по-голяма дълбочина — това става „Святая Русь“ (Свята Русия). Той става преподавател в Харбинската духовна семинария и изобщо се чувства повече „у дома си“ в средите на по-простите и по-ревностни православни християни от далекоизточната емиграция, отколкото сред руската интелигенция в Западна Европа. В Харбин той става духовен приятел на Игнатий Слепия, прозорлив старец, с когото той обича да прекарва часове в четене на „Житията на светиите“ и в слушане на душеполезните му беседи, виждайки непосредствено, в струпаното около този свети старец многолюдие, близостта на истинската православна духовна традиция до сърцето на обикновения народ. Към този период принадлежи първата му наистина православна книга „Да разбираме Православието“ — свидетелство на човек, който е стигнал до Православието по трънливата пътека на днешната интелектуална джунгла и сега не може да бъде удовлетворен от никакво разводнено или „модернизирано“ Православие, но единствено от истинското, вековечно Православие, чрез което някога е живяла и е била велика цяла Русия.

Когато на власт в Китай идват комунистите, можем да приемем, че Кирил Зайцев вече е достигнал предела на своето интелектуално разви-

тие и кариера. Той е почти 60-годишен и е могъл да се задоволи с това да изживее дните си тихо в някой кът на обширната руска емиграция, удовлетворен напълно от това, че може да избяга от бързо разпространяващия се по целия свят комунистически режим. Ала тъкмо сега той навлиза в своите най-плодотворни години, благодарение на вдъхновението, окуражаването и подкрепата на двама прозорливи архиереи на диаспората: архиепископ Йоан Максимович и архиепископ Виталий Джорданвилски; и двамата дълбоко осъзнавали великия принос, който той може да даде за Руската Православна Задгранична Църква.

След кончината на съпругата си Кирил Зайцев бил ръкоположен за свещеник в 1945 г. и скоро се присъединил към клира на архиепископ Йоан в Шанхай, вземайки участие трудовете на този велик йерарх в попрището на православната просвета, като изнасял лекции в Шанхайската катедрала върху историята на православна Русия. При евакуацията му заедно с архиепископ Йоан от Китай, той бил поканен от архиепископ Виталий² да отиде в Джорданвил и стане редактор на „Православна Русия“ („Русь Православная“) — основният рускоезичен орган на истинското Православие. Тук през 1949 г. той приема монашеско пострижение. Няма да е преувеличение ако кажем, че през следващия четвърт век той е най-значимият редактор и публицист за всички Православни Църкви — независимо от езика на изданията, — който единствен здраво се придържа към истинското и безкомпромисно Православие. Нека тук изброим само някои от постиженията, които дължим пряко на него, като оставим настрана многото книги, отпечатани в Свето-Троицкия манастир през тези години — повечето от тях нямаше да се появят, ако не беше той:

1. „Православна Русия“. Благодарение на архимандрит Константин този двуседмичник на руски език става *гласът* на истинското Православие в света на ХХ век, като далеч надминава всички останали православни издания на всеки език по своята искреност, по широтата на интелектуалния си обхват и по правилното изповядване на неизменното и вековечно Православие както с оглед новаторствата на „парижкото Православие“ и разколническите руски групи сред емиграцията въобще, така и с оглед трагичния и душепагубен политически курс на Московската

---

² **Виталий (Максименко Василий Иванович)** (8.08.1873-21.03.1960), архиепископ на Руската Православна Задгранична Църква, основател на манастира и духовната семинария „Света Троица“ в Джорданвил, САЩ. — Б. пр.

патриаршия, а също и на все по-откровеното отстъпничество на Константинополската патриаршия и останалите икуменически православни организации. За попадналите в която и да е от тези дяволски клопки, заложени за Православието в ХХ век, недипломатичните уводни статии на о. Константин стават символ на гласа на омразната „Джорданвилска идеология“, която, макар и да няма многобройни представители, става препъни-камък за каузата на модернистичното „Православие“, което този човек, когото можем да наречем буквално съвест на Православието, красноречиво изобличава като подготовка за идването на антихриста.

2. Отец Константин добавя към списъка с руски издания на Джорданвил месечното издание „Православен живот“ („Православная жизнь“) за жития на светиите и други четива, които са неподходящи за полемичния вестник и — главният му богословски принос — годишния богословски журнал „Православен път“ („Православный путь“), сборник от основни статии по богословие и религиозна философия, който също е ненадминат сред неотдавнашните православни богословски издания на всички езици поради чистотата и изтънчеността на Православието, изразено в него — проникновеното разбиране, незаразено от модернизъм и напълно независимо от академичните моди, които са намерили израз в останалите предполагаемо православни съвременни богословски издания. Православните писатели, представени в този сборник, за съжаление са все още почти неизвестни, като изключим малък кръг от руски православни читатели. Ала именно сред тях човек може да намери по-голямата част от съчиненията на истинската православна богословска наука на ХХ век.

3. От самото начало о. Константин настоява Свето-Троицкият манастир да публикува редовно англоезично периодично издание (*Orthodox Life*). Това е твърде труден за осъществяване проект, който далеч е изпреварил времето си. През 1950 г. е почти невъзможно да се намерят англоезични православни християни, приели Православие в Руската Задгранична Църква; няма никакво „търсене“ на такова издание, на практика не съществува човек, който да пише за него и първите преводачи са в повечето случаи хора, за които английският е втори език. Ала за о. Константин това е неотменим дълг на православната мисия в Америка, която той осъзнава в дълбочина — независимо от нечестните обвинения, отправяни от разни люде към него за тесногърдата му „рускост“. Въпреки

трудностите в началото (които се увеличавали още и от писмения стил на самия о. Константин — сложен, труден за разбиране дори от самите му руски сънародници!), това издание продължава да съществува и процъфтява като всъщност дава първа духовна храна и сериозно православно четиво на английски език, като изключим малкото откъслечни опити преди него. Тази публикация е изиграла неизмеримо важна роля за православната мисия в Америка. Без нея англоезичното движение в истинското Православие — все още слабо и крехко — не би било това, което то е сега и навярно изобщо нямаше да съществува.

4. Освен това о. Константин е автор на няколко значителни книги. Можем да споменем неговите „Лекции по история на руската литература“ (Джорданвил, 2 тома, 1967-1968), сборник от лекциите му в този курс на Свето-Троицката семинария, където той преподава принципи твърде уникални за „литературната критика“ — цялата литература се разглежда в нейното отношение към Православието — принцип, който несъмнено е невалиден в наше време за друга страна, освен Русия, където Православието е проникнало в народната култура до такава дълбочина, че дори светските писатели от последния век [XIX] не са могли да избегнат неговото влияние. Статиите на о. Константин за руските композитори в джорданвилските издания представляват проучвания, далеч по-задълбочени от всяка обичайна музиковедска „критика“, в тях се издирва най-вече „духът“ на музиката, чрез който се разкрива връзката на композитора с Бога.

Тясно свързана с тази тема е книгата му „Шедьоври на руската литературна критика“ (Харбин, 1938), сборник от есета върху руски писатели от други автори, с уводи от о. Константин, които поставят великите личности на руската литература от миналия век в православен контекст и перспектива. Неговата „Етика“ (Харбин, 1940) е обзор на дохристиянските и следхристиянските морални учения, на които той прави трезва православна преценка. В тези свои творби той показва, че истинското Православие, макар точно и строго, не е тесногръдо в своя интелектуален светоглед и че когато последният е развит напълно, той притежава здрав и уравновесен подход към всички проявления на човешкото знание и култура. Последната му книга „Чудото на руската история“ (Джорданвил, 1974) е сборник от статиите му върху „Святая Русь“ и състоянието на Православието в света днес.

Една от по-малките книги на о. Константин е издадена на английски

език: „Духовният облик на свети Йоан Кронщадски“ (Джорданвил, 1964). Написана по времето на прославлението на този светец [от Руската Православна Задгранична Църква] в 1964 г. това е главно сборник с текстове, писани от хора, които са го познавали; този сборник представлява отличен духовен портрет на този велик светец и е най-добрата книга, представяща свети Йоан на англоезичните читатели.

Ала основният труд на о. Константин, шедьовърът на живота му, е неговото „Пастирско богословие“ (Джорданвил, 2 тома, 1960-1961), съставен от неговите лекции в семинарията. Неговият собствен богат житейски опит, огромната му интелектуална култура, философският му ум, неговото безкомпромисно стоене в истините на Православието, заедно със свещенството и монашеството, които той приема в късен период от живота си, процъфтяват в това негово пастирско съчинение, което няма равно на себе си в ХХ век на нито един език. Човек трябва само да прегледа „парижкото“ съответствие на тази книга, за да започне да разбира величието на отец Константиновото „Пастирско богословие“. „Православното пастирско служение“ от архимандрит Киприан (Керн, Париж, 1957) е курс, основан главно върху западни източници, за това „как да бъдеш преуспяващ светски свещеник“, който винаги се опитва да се приобщи към най-новата интелектуална мода, следвайки светското си паство, макар да претендира, че го води, като винаги запазва „подобаваш“ вълнен вид и постоянно се оглежда в духовно огледало, за да изчисли доколко добре успява да поддържа собствения си „имидж“. Подобен подход, напълно чужд на Православието, е решително отхвърлен от о. Константин, чиято книга, родена от кръвта и сълзите на историята на ХХ век, отрича всякакъв вид неискреност и преструване, като целта е в епохата на отстъпление и революция православната младеж да се научи на истинско православно пастирство, на това как да спасим душите си и да опазим паството си в правилния духовен път дори когато всички религиозни стойности и самата цивилизация около нас се разпадат къс по къс.

Някои хора смятаха, че о. Константин отделя прекалено голямо внимание на темата за отстъплението в наши дни и на приближаващото се царство на антихриста, за което съвременното човечество очевидно се подготвя. Всъщност тази тема, заедно с безпощадната му позиция против това, което той неизменно назоваваше „Съветска Църква“, стояха в центъра на критичната му мисъл и неговият проникателен ум не беше

възможно да се заблуди от никое от „новите“ явления на нашите времена, които се опитват да се представят като православни. Той скоро забелязваше липсата на православна сърцевина в „религиозните“ творения на Пастернак, в псевдорелигиозния „бердяевизъм“ у някои по-нови православни писатели в СССР, в църковната фалшификация, наречена „Американска автокефалия“. Но тъкмо нашите времена — епоха на фалшивост в религията, както и във всичко останало — а не собствените му основни възгледи го правеха понякога да изглежда „отрицателен“ мислител. Ала далеч по-дълбоко в основата си неговият дълбинно православен светоглед беше положителен и дори оптимистичен. Той окриляше и вдъхновяваше младите свещеници и религиозни писатели, както руснаци, така и приели Православието американци. Той бе активен поддръжник на канонизацията на св. Йоан Кронщадски и в последните си години — на прославлянето на руските новомъченици начело с царското семейство. Той подкрепяше и окуражаваше почитането на архиепископ Йоан Максимович; призоваваше за положително и съзнателно възприемане ценностите на истинското Православие и на православното минало; той бе твърд поддръжник на многострадалната и клеветена Катакомбна Църква в Русия; и дори се надяваше — не с лъжовна надежда — на едно величествено чудо: възстановяването на православната монархия в една обновена Свята Русь (макар само за кратко време преди края на света), без която — вярва той — историческите сили, действащи сега, ще доведат човечеството направо до царството на антихриста.

Ала преди всичко архимандрит Константин беше християнин реалист и винаги поставяше своята последна надежда не в нещо земно, а в Христовата Църква. Цялото богатство на неговите културни и умствени постижения е драгоценно именно защото то е заложено в правилната православна ценностна йерархия, при което по-маловажните неща, подчинени единствено на тази йерархия, придобиват някаква стойност или смисъл. „Единственото богатство“, пише той, „което ние, останките от историческа Русия, притежаваме, е принадлежността към истинската Църква. То е във властта на нашата съзнателна принадлежност към Руската Задгранична Църква. Какво сме ние сред пъстроцветния плурализъм на свободния свят, дори сред християнския свят? Нищо повече от едно нищожно малцинство — от светска гледна точка — една песъчинка, едно нищо. Но в това нищо, от светско гледище, ние притежаваме — до-

колкото принадлежим към истинската Църква — пътя към блажената вечност, която предстои за цялото спасено човечество при Второто Христово пришествие.“

От нас си отиде един велик човек, като остави богато интелектуално и духовно наследство за всички, пред които стои трудната задача да бъдат истински православни християни в най-тъмното време на отстъпление в последните времена. Американското Православие всъщност има най-насъщна нужда от хора, които могат да възприемат неговото православно послание и да го предадат на други. Това послание в никакъв случай не е единствено към интелектуалния елит; то е посланието на истинското Православие във време, когато лъжеправославието в стотици разновидности заплашва да ни погълне!

Отец Константин остана докрай „интелектуалец“; задачата да разбира и защитава Православието беше дело на неговия живот. Но за него Православието не беше просто отговор на интелектуален търсеж на истината. То стана пълнота на живота му и се отразяваше във всичко, което той вършеше. В него той намираше дълбок мир, който процъфтяваше не само в полемичните и богословските му творения, но и в живота му на свещеник и монах. Той беше духовен отец на мнозина и години наред бе единственият англоезичен духовник в Свето-Троицкия манастир. Това навярно са времена, когато той е бил малко повече болезнено пряк и честен; ала дори този негов „недостатък“ е доказателство за пълнотата на възприемане на православната истина.

Отец Константин е предложил на някои свои студенти да се състави книга върху предмета на смъртта — в частност, относно това как отделни люде са посрещнали смъртта и как това е разкрило духовното им състояние. През последните си години той е особено загрижен над този въпрос и над собствената си подготовка за смъртта; защото тук всъщност е доказателството за дълбочината и пълнотата, с която някой се обръща към истината. Достатъчно е да кажем, че отец Константин се удостои с мирна и християнска кончина, след като прие светите Тайни в същия този ден, на празника на великия свети отец Йоан Златоуст — тъкмо в навечерието на тържеството на манастира, по случай 25-годишнината от освещаването на катедралния му храм на следващия ден.

Едно от духовните чедата на о. Константин — А. П. — обобщава неговия земен живот със следните думи: „Сънувах отец Константин през нощта,

когато той почина. Той изглеждаше така добре, с 30 фунта [ок. 15 кг] по-тежък, свеж, със светло лице, макар че беше прегърбен. Той ме попита защо не ме е виждал толкова отдавна, благослови ме и каза, че се чувства много добре. Едва когато се пробудих, получих телефонно обаждане, че е починал, без дори да съм знаел, че е смъртно болен.“

Човек може смело да се надява, че отец Константин, след като е постигнал крайната цел на своя търсеж в откриването на Христовата истина, действително е влязъл в *новия живот*, който е отговор на най-трескавото безпокойство на нашите метежни времена. Дарувай му, Господи, вечно упокоение заедно със светиите!